

## Profesor Janusz Sawczuk (1944–2015) Historyk, internacjolog, niemcoznawca

Profesor zwyczajny nauk humanistycznych Janusz Sawczuk był cenionym w kraju i za granicą badaczem o bardzo szerokich zainteresowaniach naukowych, obejmujących wiele dyscyplin. Przede wszystkim był to jednak wybitny historyk, badacz stosunków międzynarodowych, ze szczególnym uwzględnieniem stosunków polsko-niemieckich. Wzbogacając działalność i dorobek swoimi publikacjami i projektami, zapisał się na trwałe w historii takich instytucji naukowych, jak: Centralne Muzeum Jeńców Wojennych w Łambinowicach-Opolu (CMJW w Łambinowicach-Opolu), Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu (dalej: PIN–IS), Instytut Politologii Uniwersytetu Opolskiego (UO) i Oddział Zamiejscowy w Chorzowie Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.

W ogromnym dorobku naukowym Profesora Janusza Sawczuka wyróżnić można cztery główne bloki tematów, którym poświęcił siły twórcze w kolejnych okresach życia naukowego.

Po ukończeniu studiów historycznych na Uniwersytecie Wrocławskim (dalej: UWrocław), pierwszym problemem badawczym, którym zajmował się z ogromnym zaangażowaniem w swoim pierwszym miejscu pracy, tj. Muzeum Martyrologii Jeńców Wojennych w Łambinowicach, były kwestie związane z historią stosunków polsko-niemieckich, dotyczące jeńców z czasów II wojny światowej, przetrzymywanych w Lamsdorf/Łambinowicach. Efekt Jego badań to monografia obozów jenieckich, zlokalizowanych w Lamsdorf pt. *Hitlerowskie obozy jenieckie w Łambinowicach w latach 1939–1945*, wydana w Opolu w 1974 r. Stanowiła ona podstawę przewodu doktorskiego, wszczętego i pomyślnie zakończonego w 1972 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UWrocław.

Drugą pasją naukową Profesora Sawczuka była Socjaldemokratyczna Partia Niemiec (*Sozialdemokratische Partei Deutschlands* – SPD). Wiele Jego prac oraz projektów naukowo-badawczych, realizowanych w PIN–IS, gdzie pracował w latach 1973–1998, poświęconych zostało polityce SPD, ze szcze-

gólnym uwzględnieniem okresu po 1969 r., gdy partia ta znalazła się u steru rządów w Niemczech Zachodnich. Badał socjalliberalne koncepcje integracji europejskiej, a także programy rządowe i ich realizację w odniesieniu do polityki zagranicznej oraz reform wewnętrznych. Poddał analizie m.in. tzw. nową politykę wschodnią Niemiec Zachodnich, zapoczątkowaną przez Willy'ego Brandta, a następnie dialog polityczny (szczególnie dialog rozbrojeniowy) prowadzony w latach 80. XX w. między SPD i wschodnioniemiecką Socjalistyczną Partią Jedności – *Sozialistische Einheitspartei Deutschlands* (SED). Ważnym elementem badań był język socjaldemokracji „w kwestiach pokoju”. Profesor był zdania, że zabezpieczenie pokoju w Europie urastało w doktrynie politycznej SPD do rangi pierwszoplanowej płaszczyzny działania tej partii. Jednocześnie jednak, jak twierdził, było ono pochodną i funkcją idei zjednoczenia Niemiec. Na podstawie rozprawy pt. *Kształtowanie się ideologii SPD w latach 1949–1969*, wydanej w Opolu w 1984 r., uzyskał w 1985 r. na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza (UAM) w Poznaniu stopień doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii najnowszej.

W znamienym okresie przełomu lat 80. i 90. Profesor Sawczuk kierował znaczącą grupą niemcoznawców z różnych ośrodków naukowych, badających zachodnioniemieckie koncepcje ładu pokojowego w Europie na przełomie XX i XXI w. Efektem projektu, realizowanego w ramach Centralnego Programu Badań Podstawowych „Polacy–Niemcy. Tradycje i dążenia” było opublikowanie pod Jego redakcją kilku prac zbiorowych.

Podział państwa niemieckiego i rozpad, jak pisał, „[...] największego narodu w środku kontynentu” europejskiego po II wojnie światowej, a następnie „nieoczekiwane” i „zaskakujące” zjednoczenie RFN i NRD w 1990 r. – to trzeci wielki konglomerat zagadnień, znajdujących się w kręgu zainteresowań Profesora. Tą problematyką zajął się przede wszystkim po podjęciu pracy na UO, z którym związany był w latach 1995–2009. We wstępie do fundamentalnej pracy *Od status quo do planu Kohla. Geneza zjednoczenia Niemiec w świetle dokumentów Urzędu Kanclerskiego (1989 r.)*, wydanej w Opolu w 2005 r., sam nazywa „dzieje kwestii niemieckiej w okresie powojennym” jednym z „najbardziej pasjonujących zjawisk współczesnej historii”. Myśl zjednoczeniowa (w tym idea konfederacji), geneza procesu zjednoczenia, a następnie „odważna, błyskotliwa i nieustępliwa” polityka kanclerza Helmuta Kohla, która doprowadziła do reunifikacji Niemiec, znalazły odzwierciedlenie w kilku książkach oraz wielu artykułach naukowych autorstwa Profesora Sawczuka. Wyrażał w nich poparcie dla procesu zjednoczeniowego, ale jednocześnie dawał w swoich pracach wyraz obawom i lękom, rodzącym się w naszym kraju i innych państwach europejskich, związanym z powstaniem silnych, dominujących na kontynencie Niemiec.

Ostatnim zagadnieniem, któremu Profesor Sawczuk poświęcił swe siły jako badacz i organizator wymiany myśli naukowej (przede wszystkim w formie

międzynarodowych konferencji naukowych, organizowanych w Oddziale Zamiejscowym Wyższej Szkoły Bankowej w Chorzowie), było funkcjonowanie zainicjowanego przez Polskę na forum Unii Europejskiej Partnerstwa Wschodniego. Szczególnie leżało mu na sercu zacieśnianie współpracy z Ukrainą w ramach trójkąta Polska–Niemcy–Ukraina. Partnerstwo Wschodnie nazywał wielką szansą nie tylko dla Ukrainy, ale także dla Europy. Dostrzegał jednak wiele zagrożeń w procesie realizacji Partnerstwa, przede wszystkim w postaci rywalizacji na arenie europejskiej o urzeczywistnienie własnych interesów narodowych przez Niemcy, Francję i Rosję. Ostatnia książka, dotycząca tego zagadnienia pod Jego redakcją i prof. Wiesławy Piątkowskiej-Stepaniak: *Prezydencje środkowoeuropejskie i problemy Partnerstwa Wschodniego*, będąca pokłosiem zorganizowanej przez Profesora trilateralnej (polsko-niemiecko-ukraińskiej) konferencji, ukazała się na rynku wydawniczym już po Jego śmierci.

Prace Profesora Sawczuka oparte są na dogłębnym badaniu źródeł: aktach archiwalnych, dokumentach programowych i rządowych SPD, materiałach dotyczących polityki zjednoczeniowej w latach 1989–1990, udostępnionych przez Urząd Kanclerski w Bonn, a także na dokumentach z prac Bundestagu.

Ukoronowaniem pracy naukowej Profesora Sawczuka było uzyskanie na początku 2007 r. z rąk Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego tytułu profesora nauk humanistycznych.

Profesor Sawczuk był dwukrotnie stypendystą Fundacji im. Friedricha Eberta (w 1975 i 1980 r.) oraz w 1982 r. Stowarzyszenia *Historische Kommission zu Berlin*. W latach 2007–2011 był członkiem Komitetu Nauk Politycznych Polskiej Akademii Nauk (dalej: PAN). Działał w Polskim Towarzystwie Historycznym i Komisji Niemcoznawczej katowickiego oddziału PAN. Ścisłe współpracował z Instytutem Zachodnim w Poznaniu, szczególnie w okresie, gdy jego dyrektorem był prof. Antoni Czubiński. W 2008 r. zaproszony został do odbycia profesury gościnniej połączonej z wykładami na Uniwersytecie Jana Gutenberga w Moguncji. Był redaktorem cenionego czasopisma naukowego „Przegląd Stosunków Międzynarodowych”, wydawanego przez PIN–IS w Opolu, a po jego przejściu przez Uniwersytet Opolski – „Przeglądu Stosunków Międzynarodowych – The International Affairs Review”. Wchodził w skład Rady Redakcyjnej „Zeszytów Niemcoznawczych PISM” oraz „Przeglądu Europejskiego”, a także Komitetu Redakcyjnego „Łambinowickiego Rocznika Muzealnego”. Jego poczucie łączności z pierwszym miejscem zatrudnienia widoczne było także poprzez to, że przez długi czas przewodniczył Radzie Muzealnej CMJW w Łambinowicach-Opolu.

Był też Profesor Sawczuk doskonałym dydaktykiem i wychowawcą młodego pokolenia naukowców. Wypromował wielu magistrów i doktorów. Zaangażowany był także w działalność społeczną jako radny Rady Miasta Opola i Sejmiku Województwa Opolskiego.

Elokwencja, elegancja, szarmanckie zachowanie wobec kobiet to cechy, które jednoznacznie kojarzą się z postacią Profesora Sawczuka. Jego choroba, a później śmierć, były dla większości osób, które Go znały i z nim współpracowały, wielkim zaskoczeniem. Kiedy trzy miesiące przed Jego odejściem zwróciłam się do Niego z propozycją udziału w projekcie, którego celem było wydanie tomu studiów i szkiców, poświęconych naszemu wspólnemu Mistrzowi – Profesorowi Józefowi Kokotowi w stulecie urodzin, otrzymałam niedopowiedzianą odpowiedź mailową: „Gratuluje pomysłu. [...] Ja niestety nie włączę się, bo po prostu nie mogę być aktywnym”. Nie przypuszczałam wówczas, że chodzi o śmiertelną chorobę, która postępować będzie tak szybko...

Imponujący dorobek naukowy Profesora Janusza Sawczuka – człowieka urodzonego na wschodnich rubieżach Polski (w Horodyszczu na Podlasiu), dorastającego i pracującego na Śląsku Opolskim i dla Śląska Opolskiego, otwartego na Europę i świat – stanowi trwały i wartościowy wkład w rozwój polskiej humanistyki, a szczególnie polskiego niemcoznawstwa.

**Aleksandra Trzecielińska-Polus**